

การสร้างงานนาฏศิลป์อีสานในงานศิลปนิพนธ์

ผกามาศ จิรจรรักษ์

สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

email: Phakamas.ji@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความเรื่อง การสร้างงานนาฏศิลป์อีสานในงานศิลปนิพนธ์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปนิพนธ์ ในรูปแบบนาฏศิลป์อีสาน ของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา บทความฉบับนี้ทำการศึกษาด้วยวิธีค้นคว้าเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวมถึงการสัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องและการสังเกตการณ์ โดยศึกษาและอธิบายถึงผลงานศิลปนิพนธ์ ในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานของนักศึกษาในปีการศึกษา 2559 จำนวน 3 ชุดการแสดง ได้แก่ การแสดงชุดออนซอนอีสานฝรั่ง การแสดงชุดฮีตฮอยเทียน และการแสดงชุดโห่ระย่นน้อมมนบครู ผลการศึกษาพบว่า กระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์อีสานของนักศึกษาเป็นกระบวนการที่มีการกำหนดขั้นตอนและแนวทางไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก ได้แก่ 1) กำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอ 2) ออกแบบองค์ประกอบการแสดง 3) สร้างสรรค์ผลงาน 4) นำเสนอการแสดงและปรับแก้ไข 5) นำเสนอต่อสาธารณะ จากกระบวนการและขั้นตอนในการสร้างงานนาฏศิลป์อีสานในงานศิลปนิพนธ์ทั้ง 3 ชุดสะท้อนให้เห็นแนวคิดประเพณีประติมากรรม คือ ขั้นตอนที่ 1 และ 2 ได้แก่ ขั้นตอนการกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอ และขั้นตอนการออกแบบองค์ประกอบการแสดง โดยวิธีการนำแนวคิดประเพณีประติมากรรมมาประยุกต์ใช้ คือ การเลือกสรรหรือกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอจากหัวข้อหรือประเด็นที่มาจากวัฒนธรรมและประเพณีอีสานดั้งเดิม แล้วนำแนวคิดนั้นมาออกแบบองค์ประกอบการแสดงใหม่โดยผนวกค่านิยมใหม่ วัตถุประสงค์ทางวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นผลผลิตจากสังคมปัจจุบันให้สอดคล้องกับแนวคิดตามประเพณีอีสานดั้งเดิมเพื่อให้การแสดงนั้นสะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างงานนาฏกรรมพื้นบ้านกับพลวัตทางสังคม

คำสำคัญ: ประเพณีประติมากรรม, นาฏศิลป์อีสาน, อีสานร่วมสมัย

The Creative of Isan Folk Dance in Dance Project

Phakamas Jirajarupat

Performing Arts Department, Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

email: Phakamas.ji@ssru.ac.th

Abstract

This article has studied the creative of Isan folk dance of dance project by senior students of Performing Art Department (Thai Dance), Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University. The research methodologies are based on data collection, interview and observing by having 3 selected Isan folk dances; *Orn-sorn Orn-farang*, *Heet-Hoi-Taeian* and *Ho-yawn-nom-nop-kru* as the research samples. The result shows that the process of creative of Isan folk dance by senior students consists of 5 steps; 1) Concept, style and presentation 2) Dance elements design 3) Dance inventing 4) Presentation and correction and 5) Performing on public stage. These steps reflect the concept of invented tradition particular the first and second steps. The invention of tradition has been shown through the applying of cultural materials such as tradition and culture of Isan area as a theme or the concept of the dance. Then invents the new dance elements by hybridizing the old and new dance elements together. The creative Isan folk dance represents the interaction between folk dance and the dynamic of society.

Keywords: Invented tradition, The Contemporary Isan Folk Dance

บทนำ

หลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง (นาฏศิลป์ไทย) มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา เป็นหลักสูตรระดับปริญญาบัณฑิต 4 ปี มุ่งผลิตบัณฑิตให้ มีทักษะ ความรู้ ความสามารถ ประสบการณ์ในเชิงบูรณาการระหว่างศิลปะการแสดงของไทยและสากล ตลอดจน มีคุณธรรม จริยธรรม และ ความรับผิดชอบต่อวิชาชีพ สามารถประกอบอาชีพด้านศิลปะการแสดง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษาตลอดระยะเวลาการศึกษา ทางหลักสูตรฯ กำหนดให้นักศึกษาลงทะเบียนในรายวิชาศิลปนิพนธ์เพื่อสอบประมวลความรู้ทั้งทางด้านทักษะ และทฤษฎีได้แก่ ความสามารถเชิงศิลป์ ในฐานะนักแสดง และนักสร้างสรรค์ ในภาคเรียน สุดท้ายของการเรียน (คณะกรรมการหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตรมหาวิทยาลัราชภัฏสวนสุนันทา, 2549)

การสร้างสรรคผลงานศิลปนิพนธ์ เพื่อการสอบประมวลความรู้ในฐานะนักสร้างสรรค์ผลงานศิลปะการแสดง มีวิธีการคือ ให้นักศึกษาสร้างสรรคผลงานนาฏกรรมตามหัวข้อหรือแนวคิดที่ได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการประจำสาขาวิชา และต้องนำเสนอผลงานการแสดงต่อสาธารณชน โดยผ่านคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกเพื่อพิจารณาคุณภาพของผลงาน การสร้างสรรคผลงานดังกล่าว นักศึกษาจะทำงานเป็นคู่ โดยมีอารยที่ปรึกษาชุดการแสดงคอยกำกับดูแลและให้คำแนะนำตลอดระยะเวลาดำเนินงาน ในปีการศึกษา 2559 มีผลงานศิลปนิพนธ์ที่นำเสนอในรูปแบบนาฏศิลป์อีสานหลายชุดการแสดง แต่มี 3 ชุดการแสดงที่ได้รับคะแนนประเมินจากผู้ทรงคุณวุฒิภายนอกสูง เป็นลำดับที่ 2,3 และ 4 จากผลงานศิลปนิพนธ์จำนวนทั้งสิ้น 18 ชุดการแสดง ได้แก่ชุด การแสดงชุดออนซอนอีสาน การแสดงชุดฮีตฮอยเทียน และการแสดงชุดโห่เย่นน้อมนบครู ซึ่งแนวคิดและวิธีการสร้างสรรคผลงานนาฏศิลป์อีสานของทั้ง 3 ชุดการแสดงมีความน่าสนใจและมีลักษณะที่แตกต่างจากการแสดงนาฏศิลป์อีสานทั่วไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสรรคผลงานศิลปนิพนธ์ในรูปแบบนาฏศิลป์อีสาน
2. เพื่ออธิบายแนวคิดประเพณีประติมากรรมจากการสร้างสรรคงานนาฏศิลป์อีสาน

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพเป็นเครื่องมือในการศึกษาซึ่งใช้กระบวนการดังต่อไปนี้

1. การศึกษาและรวบรวมเอกสาร ข้อมูลที่นำมาใช้ประกอบในการศึกษาและเรียบเรียงบทความฉบับนี้ ผู้เขียนได้รวบรวมจากแหล่งข้อมูลเอกสารและแหล่งข้อมูลทั้งจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งการศึกษาค้นคว้าเอกสารเหล่านี้เป็นการศึกษาเพื่อนำข้อมูลไปใช้ทางตรง และทางอ้อม
2. การลงภาคสนาม ผู้เขียนได้ทำการสัมภาษณ์ผู้สร้างสรรคผลงาน นักแสดงและสังเกตการณ์การแสดง เพื่อให้ได้ข้อมูลในเชิงประจักษ์ที่มีความถูกต้องเที่ยงตรงที่สุด
3. การวิเคราะห์ข้อมูล ในการวิเคราะห์ข้อมูลครั้งนี้ มีวิธีการดังต่อไปนี้ ขั้นที่ 1 จำแนกและตรวจสอบข้อมูลอย่างละเอียดเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง ชัดเจน ขั้นที่ 2 การวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปผลการศึกษา ขั้นที่ 3 ให้เจ้าของผลงานสร้างสรรคได้ตรวจสอบความถูกต้องขององค์ความรู้ ที่ผู้เขียนได้สังเคราะห์ไว้

ผลการวิจัย

กระบวนการสร้างงานนาฏศิลป์อีสานของนักศึกษาสาขาวิชาศิลปะการแสดงนาฏศิลป์ไทย ชั้นปีที่ 4 ทั้ง 3 ชุดการแสดง เป็นกระบวนการที่มีการวางแผนขั้นตอนและแนวทางไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนหลัก อธิบายได้ดังต่อไปนี้

- 1) กำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอ

การกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอ เป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญสำหรับผู้สร้างสรรคผลงาน เนื่องจากขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนแรกและเป็นขั้นที่ชี้ว่าจะเป็นตัวกำหนดแนวทางและรูปแบบการแสดงตลอดทั้งหมด โดยมากการกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอของนักศึกษา เริ่มจากการค้นคว้าเอกสาร ตำรา หนังสือ เพื่อหาแนวทางและสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างสรรคผลงาน ซึ่งการกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอของการแสดงนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยทั้ง 3 ชุดการแสดง ได้แก่ การแสดงชุดออนซอนอีสาน การแสดงชุดฮีตฮอยเทียน และการแสดงชุดโห่เย่นน้อมนบครู มีวิธีการคัดเลือกและกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอโดยเริ่มจากการใช้เทคนิค “มองย้อน” กล่าวคือ การกลับมาค้นหาคำความรู้ที่มีในตัวเอง ไม่ใช่เพียงแต่การมองย้อนไปสู่องค์ความรู้ในตัวเองที่มีจากการเพาะบ่มผ่านกระบวนการเรียนในสายศิลปะการแสดง หากแต่เป็นการมองย้อนกลับไปถึงภูมิรู้แห่งชีวิตในการเกิดเป็นชาวอีสานที่ได้เพาะบ่มมาตั้งแต่เกิดจนถึงปัจจุบัน

ผลงานศิลปนิพนธ์ทั้ง 3 ชุดนี้ นำแนวคิดการแสดงมาจากประเพณีและจากลักษณะศิลปะการแสดงของท้องถิ่น การแสดงชุดโห่เย้ย ย่อนน้อมนบครู เป็นการแสดงที่นำเอาศิลปะการแสดงที่เป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นอีสาน ได้แก่ การแสดงหมอลำกษาว มาเป็นแนวคิดในการพัฒนาและสร้างสรรค์ผลงานการแสดง (แก่นศักดิ์ แก่นคำและรัฐศาสตร์ มลาสาตร์, 2560) ส่วนการแสดงอีก 2 ชุด นำแนวคิดการแสดงมาจากประเพณีประจำท้องถิ่น ได้แก่ การแสดงชุดฮึดฮ้อยเทียน เป็นการนำเสนอแนวคิดของประเพณีแห่เทียนและการทำเทียนเพื่อเป็นพุทธบูชา ในงานประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษาของจังหวัดอุบลราชธานี (วรารณ ก่ำพุม และธัญญ์หทัย โลกพิพัฒน์, 2560) ส่วนการแสดงชุดออนซอนอีสาน (ปิ่นทรี แก้วสุขและวสันต์ สิ้นเคราะห์, 2560) เป็นการนำเสนอแนวคิดของประเพณีบุญบั้งไฟ ของหมู่บ้านจวน จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งแม้ว่าทั้ง 3 ชุดการแสดงจะมีแนวคิดการแสดงที่แตกต่างกัน แต่ก็มีกำหนดรูปแบบและวิธีการนำเสนอที่เหมือนกัน คือ การนำเสนอทำรำจากทำรำนาฏศิลป์พื้นบ้านอีสาน ผสมผสานกับทำรำตามแบบนาฏศิลป์ไทย และการเคลื่อนไหวร่างกายแบบสมัยใหม่

2) ออกแบบองค์ประกอบการแสดง

การออกแบบองค์ประกอบการแสดงในงานศิลปนิพนธ์นี้ ประกอบไปด้วย การออกแบบเพลงหรือดนตรี การออกแบบท่ารำและการใช้พื้นที่ ออกแบบเครื่องแต่งกาย โดยวิธีการออกแบบองค์ประกอบการแสดงของทั้ง 3 ชุดการแสดง จะเป็นไปตามแนวคิดและแนวทางที่ได้วางไว้ตั้งแต่ขั้นตอนแรกของการทำงาน ผู้สร้างสรรค์ผลงานทั้ง 3 ชุด ให้นิยามของ คำว่า “ร่วมสมัย” ไว้ว่า เป็นสิ่งที่อยู่กับปัจจุบัน เป็นสมัยนิยม และสามารถสื่อสารกับวัยรุ่น หรือเป็นที่ชื่นชอบของวัยรุ่น (สัมภาษณ์ วรารณ ก่ำพุม, ธัญญ์หทัย โลกพิพัฒน์ แก่นศักดิ์ แก่นคำ, รัฐศาสตร์ มลาสาตร์, ปิ่นทรี แก้วสุข และวสันต์ สิ้นเคราะห์, 2561) ดังนั้นการออกแบบองค์ประกอบการแสดงทั้งหมด จึงมีลักษณะผสมผสาน โดยหยิบเอาแก่นหลักของการแสดงอีสานมาเป็นตัวตั้งแล้วนำองค์ประกอบอื่น ๆ ที่สะท้อนความเป็นวัฒนธรรมสมัยใหม่เข้ามาผสมผสาน เช่น การออกแบบเพลงหรือดนตรีประกอบการแสดงจะนำเอาทำนองเพลงอีสานแบบดั้งเดิมมาใส่เสียงดนตรี หรือทำนองดนตรีแบบตะวันตกเข้าไปผสมผสาน หรือเรียบเรียงเพลงขึ้นใหม่ เพื่อให้เพลงมีความทันสมัย จึงได้ผู้ชมการแสดง แต่ยังคงสะท้อนกลิ่นอายของความเป็นอีสานให้ปรากฏอยู่ในบรรยากาศของการแสดงที่มีกลุ่มผู้ชมที่หลากหลายไม่ใช่แค่ผู้ชมที่มีภูมิหลังเป็นชาวอีสาน แม้ว่าหลักคิดนี้ดูเหมือนว่าจะย้อนแย้งกับคำให้สัมภาษณ์ ของบรูซ แกสตัน ในประเด็นการปรับปรุงทางวัฒนธรรม ที่กล่าวว่า “การประยุกต์หรือการผสมผสานทางดนตรีที่ล้มเหลวหรือที่อาจารย์เรียกว่า “...มีปมด้อย...” คือการพยายามให้ดนตรีออกมาอินเทรน ออกมาจูงใจคนออกมาดูใจตามกระแสวัตถุนิยม...เราต้องยึดหลักใน In truth มากกว่า In trend” (อ้างถึงใน สุภาวดี พร้อมพงษ์, 2554) แต่อย่างไรก็ตามวิธีคิดและวิธีการออกแบบองค์ประกอบการแสดงดังกล่าวก็ถือว่าเป็นแนวทางของ “การปรับปรุงทางวัฒนธรรม” ที่สะท้อนการปรับการผ่อนปรนวัฒนธรรมที่แตกต่างกันระหว่างวัฒนธรรมของสองวัฒนธรรมให้สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลโดยไม่ขัดแย้งกัน (สารเผ่ากระวังทางวัฒนธรรม, 2554) ดังนั้นการนำวัฒนธรรมการแสดงพื้นบ้านของภาคอีสานที่มีอัตลักษณ์ทางการแสดงเฉพาะถิ่นมากมาย มานำเสนอบนพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมสูงอย่างในกรุงเทพมหานคร หรือบนพื้นที่ที่ผู้คนสามารถกำหนดและเลือกเสพศิลปะตามแบบรสนิยมคนเมืองที่อยู่ภายใต้กรอบของ “สังคมสมัยใหม่” วิธีการออกแบบองค์ประกอบการแสดงในแนวทางนี้จึงดูเหมือนจะเป็นวิธีที่น่าสนใจและสามารถผลิตงานร่วมสมัยที่ตอบรับกระแสสังคมได้เป็นอย่างดี

3) สร้างสรรค์ผลงาน

เมื่อการออกแบบองค์ประกอบการแสดงเสร็จสิ้นแล้ว ผู้สร้างสรรค์ผลงานศิลปนิพนธ์จะทำหน้าที่ในหลายบทบาท เป็นทั้งผู้ลงมือปฏิบัติงาน เป็นผู้กำกับและฝึกซ้อมการแสดง และในบางครั้งเป็นผู้แสดงด้วยตนเอง สำหรับผลงานนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยทั้ง 3 ชุดการแสดงนี้ ผู้สร้างสรรค์ทำหน้าที่ครบทุกบทบาทดังกล่าวข้างต้น บทบาทของผู้ลงมือปฏิบัติงาน จะเกิดขึ้นในทุกช่วงของการสร้างสรรค์ผลงานทั้งนี้เริ่มต้นตั้งแต่การเลือกซื้อวัสดุ อุปกรณ์สำหรับการทำเครื่องแต่งกายและอุปกรณ์ประกอบการแสดง ซึ่งการเลือกซื้อหรือเลือกหาวัสดุต่าง ๆ เหล่านี้ บางครั้งผู้สร้างสรรค์ผลงานต้องพบกับปัญหาและอุปสรรคที่อยู่เหนือการควบคุมของตน เช่น วัสดุที่มีในท้องตลาด มีจำนวนไม่พอหรือไม่ครบตามจำนวนที่ต้องการ เป็นต้น แม้ว่าผลงานสร้างสรรค์จะมีรูปแบบนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย แต่การสร้างสรรค์ รวมไปถึงขั้นตอนการคัดเลือกวัสดุที่จะนำมาใช้ผลิตเครื่องแต่งกาย หรือเครื่องประดับ ก็ยังคงมีอ้างอิงจากรูปแบบเครื่องแต่งกายอย่างนาฏศิลป์อีสานแบบดั้งเดิม (สัมภาษณ์ วรารณ ก่ำพุม, ธัญญ์หทัย โลกพิพัฒน์ แก่นศักดิ์ แก่นคำ, รัฐศาสตร์ มลาสาตร์, ปิ่นทรี แก้วสุข และวสันต์ สิ้นเคราะห์, 2561) โดย ผู้สร้างสรรค์การแสดงทั้ง 3 ชุดการแสดง จะออกภาคสนามเพื่อเก็บข้อมูล สัมภาษณ์ และเลือกหาวัสดุอุปกรณ์เพื่อนำมาตัดเย็บเครื่องแต่งกายจากสถานที่จริง โดยมีการเดินทางไปยังพื้นที่อย่างน้อย 2-3 ครั้ง และวัสดุที่ได้กลับมากลับมาโดยมากมักจะเป็นผ้าพื้นเมือง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นที่นำมาใช้สร้างสรรค์เครื่องแต่งกาย

การสร้างสรรค์กระบวนการทำและลีลาการแสดงก็เป็นอีกกระบวนการที่น่าสนใจ จากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การแสดง ทั้ง 3 ชุด ผู้เขียนพบว่า ลักษณะการสร้างสรรค์กระบวนการทำและลีลา มีหลักคิดคล้ายกับการสร้างสรรค์ดนตรี คือ สร้างสรรค์ทำโดยการผสมผสานท่ารำอีสาน หรือวิธีการรำอย่างอีสานให้เข้ากับท่ารำตามแบบฉบับนาฏศิลป์ไทย รวมไปถึงการผสมท่าเต้นแบบตะวันตกเข้าไปในกระบวนการทำท่าทางและลีลาการแสดง ลักษณะกระบวนการทำและลีลาที่ปรากฏเด่นชัด ในการแสดงทั้ง 3 ชุด คือ การย่ำเท้าโดยเขย่งเท้าขึ้นในจังหวะที่เร็ว

การทรงตัวโดยถ่ายน้ำหนักไปข้างใดข้างหนึ่ง (Off Balance) การส่ายสะโพก การใช้ท่าทางที่เกิดจากการตื่นตของนักแสดง นอกจากนี้การสร้างสรรคทำและลีลาในนาฏศิลป์อีสานร่วมสมัยดังกล่าว ยังมีปรากฏการใช้มือในการแสดงเป็นแบบนาฏศิลป์ไทยจาริต คือ การใช้มือในลักษณะมือจีบ มือวง เป็นต้น

บทบาทที่ 2 คือบทบาทของผู้กำกับและฝึกซ้อมการแสดง ในขั้นตอนการสร้างสรรคนั้น ผู้สร้างสรรคจะทำหน้าที่เป็นผู้กำกับการทำเพลงและการกำกับลีลาการแสดง การกำกับการทำเพลง จะเป็นขั้นตอนการทำงานร่วมกันระหว่างผู้สร้างสรรคผลงานกับนักดนตรี ผู้สร้างสรรคผลงานจะวางแนวทางดนตรีที่ตนออกแบบไว้ แล้วนำเอาแนวทางรวมไปถึงลำดับการเรียบเรียงเพลง ไปพูดคุยกับนักดนตรีหรือผู้ที่รับจ้างทำเพลง เพื่อลงมือทำเพลง ผู้สร้างสรรคก็จะกำกับดูแลความถูกต้องเพื่อให้ได้เพลงตามที่ต้องการ ในการกำกับลีลาเมื่อออกแบบท่ารำเรียบร้อยแล้วในขั้นตอนข้างต้น ผู้สร้างสรรคผลงานจะนำกระบวนการท่าที่ได้ออกแบบไว้มาถ่ายทอดให้กับนักแสดงในชุดของตน ทำการฝึกซ้อมและกำกับให้ท่าทางหรือลีลาของนักแสดงในกลุ่มมีความพร้อมเพรียงและงดงามตามมาตรฐานเดียวกัน

4) นำเสนอการแสดงและปรับแก้ไข

เนื่องจากการสร้างสรรคผลงานดังกล่าว เป็นการสร้างสรรคผลงานศิลปนิพนธ์ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต ดังนั้นขั้นตอนการนำเสนอการแสดงและการปรับแก้ไข จึงเป็นขั้นตอนและกระบวนการหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งขั้นตอนนี้จะขึ้นขั้นตอนที่ผู้สร้างสรรคผลงานจะทำงานร่วมกันกับที่ปรึกษาชุดการแสดง ลักษณะและวิธีการทำงานกับที่ปรึกษาของแต่ละชุดการแสดงจะมีความแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับลักษณะและธรรมชาติของอาจารย์แต่ละท่าน หลังจากที่ผ่านมาการปรับแก้ไขจากอาจารย์ที่ปรึกษาชุดการแสดง ก็จะเข้าสู่การนำเสนอผลงานสู่คณะกรรมการภายในสาขาวิชา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อทวนสอบคุณภาพ ความเหมาะสม ความสวยงาม ของชุดการแสดง รวมไปถึงเพื่อเป็นการรายงานความก้าวหน้าในการสร้างสรรคผลงานการแสดงจากนักศึกษา

5) นำเสนอต่อสาธารณะ

เมื่อกระบวนการออกแบบและสร้างสรรคเสร็จสิ้นลง นักศึกษาจะต้องนำผลงานของตนออกแสดงหรือนำเสนอต่อสาธารณะ โดยมีคณะกรรมการและผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอกเป็นผู้ให้คะแนนหรือประเมินผลการแสดง ทั้งนี้คณะกรรมการหรือผู้ทรงคุณวุฒิจะเป็นกลุ่ม ครูอาจารย์ ศิลปิน จำนวน 5 ท่าน จากองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและมีความเชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดง โดยจะคัดเลือกจากบุคคลที่เชี่ยวชาญทางด้านศิลปะการแสดงแต่ให้มีความหลากหลายรูปแบบ เช่น ศิลปินด้านนาฏศิลป์ไทย อาจารย์ทางด้านนาฏศิลป์ร่วมสมัยและนาฏศิลป์ตะวันตก เป็นต้น โดยการคัดเลือกคณะกรรมการหรือผู้ทรงคุณวุฒิที่จะดำเนินการโดยสาขาวิชา การนำเสนอผลงานต่อสาธารณะจะดำเนินการเพียง 1 ครั้ง โดยจะต้องนำเสนอผลงานเต็มรูปแบบ

สรุปและอภิปรายผล

กระบวนการและขั้นตอนในการสร้างงานนาฏศิลป์อีสานในงานศิลปนิพนธ์ทั้ง 3 ชุด ได้แก่ การแสดงชุดออนซอนอีสานผั่ง การแสดงชุดฮีตฮอยเทียน และการแสดงชุดโห่ระย่นอนมนนครุ สะท้อนให้เห็นแนวคิดที่ผู้สร้างสรรคผลงานต้องการนำเสนอประเพณีและวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นและมีมาแต่โบราณดั้งเดิมให้กับผู้ชมที่อยู่ในยุคปัจจุบันและเป็นกลุ่มผู้คนที่มิปฏิเสธวัฒนธรรมทางสังคมกับชุมชนเมืองมากกว่าชุมชนภูมิภาค ได้รับรู้และเข้าใจความงดงามและคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีเหล่านั้น ซึ่งกระบวนการและขั้นตอนต่าง ๆ ที่ผู้สร้างงานได้รังสรรค์ขึ้นนั้นถูกกำหนดให้อยู่ภายใต้กรอบแนวคิดของ “ความร่วมมือ” ที่มีนิยามตามที่ผู้สร้างสรรคผลงานได้กำหนดไว้เป็นเข็มทิศให้กับการสร้างสรรคผลงานของตน คือ การสะท้อนสิ่งที่อยู่ใกล้กับปัจจุบัน เป็นสมัยนิยม และสามารถสื่อสารกับวัยรุ่นหรือเป็นที่ชื่นชอบของวัยรุ่น ดังนั้นวิธีการสร้างสรรคผลงานที่ผู้สร้างสรรคได้นำมาใช้ในงานตน คือ การนำเอาลักษณะ รูปแบบของประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิม มาเป็นตัวตั้งแล้วนำเอาวิธีการหรือลักษณะของรูปแบบประเพณีและวัฒนธรรมอย่างอื่นมาผสมผสาน เพื่อก่อให้เกิดการสร้างสรรคเทคนิคหรือมุมมองใหม่ ๆ ในงานของตนตามแบบที่เรียกว่า “นาฏศิลป์อีสานร่วมสมัย” ที่ไม่ใช่นาฏศิลป์ดั้งเดิมท้องถิ่นเสียทีเดียวแต่สะท้อนร่องรอยและกลิ่นอายของนาฏศิลป์ดั้งเดิม ในขณะที่เดียวกันก็มีความทันสมัยและสื่อสารทันใจกับผู้ชมในยุคปัจจุบัน ความร่วมสมัยถูกสะท้อนผ่านการออกแบบและสร้างสรรคองค์ประกอบการแสดง ทั้งเพลง ดนตรี เครื่องแต่งกาย ท่ารำและการใช้พื้นที่บนเวที เช่น เพลงดนตรียังถูกบรรเลงด้วยวงดนตรีโปงลาง หรือบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีอีสาน แต่ผสมผสานเสียงของเครื่องดนตรีตะวันตก หรือบรรเลงทำนองเพลงสากลแทนเพลงพื้นเมืองอีสาน เครื่องแต่งกายยังคงรักษารูปแบบเครื่องแต่งกายอย่างอีสานในงานนาฏศิลป์ไทย คือ นุ่งผ้าถุงยาว หรือบางชุดการแสดงก็นุ่งผ้าถุงสั้นคลุมขา สวมเสื้อหรือหมสไบ ใส่เครื่องประดับเงิน หากแต่ปรับปรนและปรับปรุงให้บางอย่างมีความแปลกตาและทันสมัยมากขึ้น ท่ารำยังคงยึดรูปแบบการรำเก่า แสดงท่ารำกระชับรวดเร็ว แต่ก็แทรกท่าทางแบบตะวันตกเข้าไปในกระบวนการท่า เป็นต้น เมื่อพิจารณาจากสรุปผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) กับงานนาฏกรรมไทย

ประเพณีประดิษฐ์ (Invented Tradition) เป็นแนวคิดที่ถูกศึกษาและนำมาอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมในยุคศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคที่สังคมทั่วโลกก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงจากสังคมอุตสาหกรรมดั้งเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่ (Eric

Hobsbawn., Ranger Terrance, 1984) ประเพณีประดิษฐ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นโดยมนุษย์ในสภาวะที่ความต้องการ “ทันสมัย” เป็นเครื่องกำหนดทิศทางของสังคม ปรากฏการณ์หนึ่งของประเพณีประดิษฐ์ คือ การนำเอาอดีตมาประดิษฐ์ใหม่ผสมผสานรวมกับประเพณีปัจจุบันให้อยู่ภายใต้กฎระเบียบและข้อปฏิบัติต่าง ๆ ที่สังคมปัจจุบันยอมรับได้ อีกทั้งสามารถสะท้อนภาพของประเพณีดั้งเดิมที่เคยสืบทอดกันมาได้ด้วย (เจนศ อาภาณัฐวรรณ, 2542) แม้ว่าแนวคิดประเพณีประดิษฐ์จะถูกใช้เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเป็นหลัก แต่ก็สามารถสะท้อนให้เห็นถึงปรากฏการณ์ในงานนาฏกรรมไทยได้ ในทัศนะของผู้เขียนมองว่า กระบวนการสร้างสรรค์ผลงานนาฏกรรมไทยในปัจจุบัน ผู้สร้างงานมีวิธีการที่หลากหลายในการผลิตผลงานตนเองออกมาสู่สาธารณะ ไม่ว่าจะเพื่อวัตถุประสงค์ใดก็ตาม ทั้งนี้วิธีหรือกระบวนการที่เกิดขึ้นในการสร้างสรรค์ผลงานมักจะมีปรากฏการอ้างอิงถึงหรือหยิบยืม ประเพณี วัฒนธรรม ความเชื่อ จารีต สัญลักษณ์ที่ถูกสร้างขึ้นและถูกใช้ซ้ำ ๆ ในสังคมมานาน เพื่อนำมาใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างสรรค์นาฏกรรมใหม่ ดังตัวอย่างที่ปรากฏในผลงานสร้างสรรค์ทั้ง 3 ชุด ที่มีวิธีการเลือกสรรหรือกำหนดแนวคิด รูปแบบและวิธีการนำเสนอจากหัวข้อหรือประเด็นที่มาจากวัฒนธรรมและประเพณีอีสานดั้งเดิม แล้วนำแนวคิดนั้นมาออกแบบองค์ประกอบการแสดงใหม่โดยผนวกเอาค่านิยมใหม่ วัตถุดิบทางวัฒนธรรมใหม่ที่เป็นผลผลิตจากสังคมปัจจุบันให้เข้ากับแนวคิดตามประเพณีอีสานดั้งเดิมเพื่อให้การแสดงนั้นสะท้อนถึงความคิดสร้างสรรค์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างงานนาฏกรรมพื้นบ้านกับความเปลี่ยนแปลงหรือพลวัตในสังคมปัจจุบัน

ภาพที่ 1 การแสดงออนซอนอีสานฝรั่ง
ที่มา : วสันต์ สิ้นเคราะห์ (อนุเคราะห์ภาพถ่าย)

ภาพที่ 2 การแสดงฮิตฮอยเทียน
ที่มา : วราภรณ์ กำพูน (อนุเคราะห์ภาพถ่าย)

ภาพที่ 3 การแสดงโห่ระย่นน้อมนบครู
ที่มา : รัฐศาสตร์ มลาสาตร์ (อนุเคราะห์ภาพถ่าย)

ข้อเสนอแนะ

บทความเรื่อง การสร้างงานนาฏศิลป์อีสานในงานศิลปนิพนธ์ เป็นการศึกษาผลงานสร้างสรรค์ผ่านแว่นขยาย 2 อัน ได้แก่ แว่นขยายของการสร้างงานนาฏกรรม หรือ หลักนาฏยประดิษฐ์ และแว่นขยายอันที่ 2 ได้แก่ แว่นขยายประเพณีประดิษฐ์ ซึ่งทั้ง 2 แว่นขยายนี้ ทำให้ช่วยขยายฐานความรู้และพื้นที่ความรู้ด้านนาฏกรรมไปสู่การบูรณาการกับพลวัตทางสังคม ในทฤษฎีของผู้เขียนมีความเห็นว่าการศึกษาและอธิบายองค์ความรู้ทางด้านนาฏกรรมไทยด้วยวิธีการบูรณาการศาสตร์วิชาอื่นเข้ากับงานนาฏกรรม จะเป็นแนวทางที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของงานนาฏกรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการหลักสูตรศิลปกรรมศาสตรบัณฑิต สาขาศิลปะการแสดง คณะศิลปกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา, 2549 : มปณ.
- ธนศ อารณสุวรรณ, (2542, พศจิกายน). บทความการประดิษฐ์สร้างประเพณีประวัติศาสตร์ของปัจจุบัน. ศิลปวัฒนธรรม, 21(1), น. 77-82.
- รัฐศาสตร์ มลาสาตร์, แก่นศักดิ์ แก่นคำ (2560). โห่ระย่นน้อมนบครู. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วรารณ กำพูม และ ธนัฐหทัย โลกพิพัฒน์. (2560). ฮิตฮอยเทียน. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วรารณ กำพูม, ธนัฐหทัย โลกพิพัฒน์, รัฐศาสตร์ มลาสาตร์, แก่นศักดิ์ แก่นคำ, วสันต์ ลีนเคราะห์, ปณิธิย์ แก้วสุข. (20 มกราคม, 2561). (ผกามาศ จิราจุภักดิ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วสันต์ ลีนเคราะห์, ปณิธิย์ แก้วสุข. (2560). ออนซอนอันฝรั่ง. กรุงเทพมหานคร: คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สารศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม. (2554, เมษายน-มิถุนายน), 9(2), 3-4.
- สุภาวดี พร้อมพองษา. (2554, เมษายน-มิถุนายน). การปรับตัวทางวัฒนธรรม "ดนตรีไทยประยุกต์ ศิลปะของการผสมผสาน รากเหง้า". สาร ศูนย์เฝ้าระวังทางวัฒนธรรม, 9(2), 11-16.
- Hobsbawn Eric., a. R. (1984). The Invention of Tradition. Cambridge University Press.